

*Telefoon Belant. & loot
niet vermelden
andere
met
niet
van
be!*

Een uitgave van de Vereniging van eigenaren-bewoners van monumenten

Zaterdag 1 december
ledenexcursie Zuid Limburg

Inhoud

<i>pagina</i>	
1	Voorwoord
3	Verslag van de Algemene Ledenvergadering zaterdag 26 mei 2007
6	Een historisch stadshuis in Groningen
11	Sfeerverslag Ledenexcursie 30 juni 2007
14	Voor u gelezen en gehoord
18	Algen- en mosbestrijding op pannendaken
22	Vragen van leden
23	Huijs en Hoff aan de Vlegelstraet
31	Gouden regels voor behoud, sloop en nieuwbouw in historische steden en dorpen
33	Restauratieschilders in Groningen
35	Hoe oud is een deur
45	Colofon

De foto's in deze uitgave zijn van Esther van Duijnhoven, Hugo Doeleman, René Caderius Van Veen, Viola van Vossen, Diedrick de Vilder, Piet Pulles Fotografie Stichting Monument & Materiaal. Tekeningen pag. 25 Frank Ruiter.

Voorwoord

Edward Munnig Schmidt, voorzitter Bewoond Bewaard

De bescheiden viering van het tweede lustrum van vereniging *Bewoond Bewaard* tijdens de jaarvergadering op een schip in de Vecht, heeft een prachtig neveneffect gehad. Binnen een maand hadden we 15% meer aanmeldingen zodat de vereniging nu ruim vierhonderd leden telt. Reden daarvoor was het verjaarscadeau dat alle leden ontvingen in de vorm van het email monumentschildje. Het idee kwam van ons bestuurslid Diedrick de Vilder, die het ook liet uitvoeren. Inmiddels heeft de vereniging het schildje als merk laten registreren (hoewel daarvoor een wachttijd bestaat, die nog loopt, om eventuele rechthebbenden de gelegenheid te geven protest aan te tekenen tegen verlening van het beeldmerk aan onze vereniging.)

Zonder twijfel ziet menig monumenteigenaar, trots op haar/zijn stuk erfgoed, met enige verwondering het verschijnen van het schildje op het huis van de burens en wil dat dan ook hebben. Gevolg: weer een nieuw lid. Wat mede bijdroeg aan de bekendheid van het schildje was de plaatsing van een afbeelding op www.monumenten.nl.

Een belangrijk aandachtspunt van de vereniging is de problematiek die energiebezuiniging meebrengt voor monumenten. Ons bereiken signalen dat er gemeenteambtenaren zijn die niet meedenken met eigenaren die hun huis willen isoleren. Met de rijksdienst (RACM) is inmiddels contact opgenomen om daarvoor een gedragslijn uit te zetten, die aan alle monument-gemeentes kan worden toegestuurd. Goede oplossingen voor velerlei isolatieproblemen bij monumenten, die het monumentale karakter zo min mogelijk geweld aandoen, zijn dringend nodig. Leden die op onbegrip van overheden stuiten bij het isoleren van hun pand verzoeken wij ons dat te laten weten zodat wij met praktijkvoorbeelden de casus kunnen onderbouwen. Het bestuur verwacht het komend jaar met resultaten te kunnen komen.

Verslag van de Algemene Ledenvergadering zaterdag 26 mei 2007

Ulrike Weller-Aussems, secretaris Bewoond Bewaard

De vergadering vond plaats op het schip 'De Tijd', dat rond 11.00 uur vertrok van Jachtwerf Kramer te Oud-Zuilen. In totaal waren 40 leden aanwezig.

1. Opening en vaststelling Agenda.

De voorzitter heet de leden welkom en feliciteert hen met het 10-jarig bestaan van de vereniging.

2. Mededelingen en ingekomen stukken.

De heren E. Rijnders, secretaris en H. Doeleman, bestuurslid, treden af. De heer Rijnders heeft een nieuwe zeer drukke werkkring op flinke afstand van zijn huis en moet helaas het secretariaat overdragen. Het bestuur is hem veel dank verschuldigd voor het vele werk dat hij voor de vereniging heeft verricht. Daarbij is dat voor de nieuwsbrief zeker niet het minste, daarin bijgestaan door zijn echtgenote. Een fles goede champagne is hem door de voorzitter overhandigd als blijk van appreciatie. Mevrouw U. Weller te Amsterdam heeft zich op korte termijn beschikbaar kunnen stellen om zijn taak over te nemen. Zij vaart vandaag dan ook mee. De heer Doeleman heeft vrijwel vanaf het begin deel uitgemaakt van het bestuur als penningmeester. Zijn grote kennis ook op het gebied van monumentenzorg is het bestuur zeer te stade gekomen en ook in de toekomst mogen wij op zijn kennis een beroep doen bij het beantwoorden van vragen van leden en aspirant-leden. Hem wordt ter plekke een fles champagne aangeboden als blijk van dank.

3. Zaken van belang.

Sinds 1 januari 2006 is het BRIM (instandhoudingssubsidie) van kracht. In eerste instantie komen buitenplaatsen daarvoor in aanmerking. In de komende jaren volgen de andere categorieën.

Sinds 1 juni is een nieuwe regeling voor het opheffen van restauratieachterstand van kracht.

In aanmerking daarvoor komen:

- Molens met subsidiabele restauratiekosten tussen € 100 000,- – € 500 000,-.
- Boerderijen met agrarische functie met kosten tussen € 100 000,- – € 500 000,-.
- Alle andere monumenten met kosten tussen € 200 000,- – € 500 000,- en tussen 1 en 3 miljoen euro.

Het subsidiepercentage ligt op 60% als van fiscale aftrek van zulke kosten sprake is, anders 70%. Aanvragen indienen vóór 1 november 2007 voor de

eerste categorieën en vòòr 31 december 2007 voor de overige categorieën. *Zie het artikel op blz. 14 in de nieuwsbrief over deze subsidie.* In 2009 is er opnieuw geld voor monumenten, die in deze eerste ronde niets ontvingen. Wij zijn als vereniging bezig met de inschrijving als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Dit is van belang als men een gift wil overmaken aan de vereniging omdat de schenker dan geen schenkingsrecht hoeft te betalen.

4. De notulen van de algemene ledenvergaderingen

van 13 mei en 7 juni 2006 worden goedgekeurd. Door de statutenwijziging in september 2006 kunnen eigenaren van zowel rijks-, provinciale als gemeentelijke monumenten lid worden van onze vereniging.

5. Benoeming nieuwe secretaris.

Mevrouw U. Weller-Aussems wordt voorgesteld als bestuurslid in de functie van secretaris. De ledenvergadering stemt bij acclamatie in met haar benoeming.

Intermezzo – 10 jaar *Bewoond Bewaard*. Als verrassing toont de voorzitter het cadeautje voor de leden: een blauw-wit, door het bekende monumentenschildje geïnspireerd, email bordje dat de leden op hun monument kunnen schroeven. De vergadering reageert enthousiast. Er was voldoende reserve om dit schildje te bekostigen.

6. Financiële jaarverslag over 2006.

De penningmeester, Esther van Duijnhoven, geeft een overzicht van de financiële situatie, die gezond is.

Mevrouw Nijkerk van de kascommissie doet verslag. De commissie heeft steekproefsgewijs gecontroleerd. Op 22 april 2007 is de jaarrekening door haar akkoord bevonden. Er zijn nagekomen kosten voor juridische adviezen van € 3.799,60 over 2004 en 2005, die voor 2006 niet als schulden waren opgenomen maar die wel volgens afspraak betaald moesten worden. Het bestuur heeft besloten deze regeling met Derks Star Busman te beëindigen daar er weinig gebruik van is gemaakt. Het bestuur dankt de kascommissie namens de vergadering voor haar inspanningen. De ledenvergadering gaat akkoord met het jaarverslag en verleent decharge aan het bestuur voor het gevoerde beleid. Er wordt een nieuwe kascommissie benoemd: de heer J. ten Sijthoff en mevrouw T.v.d. Laar.

7. De penningmeester geeft toelichting op de begroting 2007.

Het voorstel is om de contributie te verlagen naar € 22,50 zodat de te verwachten inkomsten in 2007 zijn verlaagd tot € 8.100 (Die waren € 9.446,25 in 2006). Op deze wijze ontstaat er een balans tussen inkomsten en uitgaven. Er is voldoende reserve om schommelingen in de uitgaven aan te kunnen. De ledenvergadering gaat akkoord met het voorstel.

8. Rondvraag en sluiting.

Op de vraag van heer Rozijn of er ook schildjes zijn voor nieuwe leden is het antwoord positief. Hij merkt verder op dat het beeldrecht beschermd zou moeten worden.

Een historisch stadshuis in Groningen

Rienk Bijma en Johan Jeltema, lid Bewoond Bewaard

Het huis "Zelfs vindt de Mus ..." aan de Zoutstraat te Groningen dient ons al 37 jaar als woning.

Dat lijkt vrij lang, maar wat betekenen 37 jaren op een periode van 274 jaren?

Ons huis stamt uit de 18de eeuw, om precies te zijn uit 1733 (het voorhuis) en 1787 (het achterhuis). De opdracht tot de bouw van het huis kwam van Schelto Fontein, afkomstig uit Friesland. Hij bewoonde het huis als (mede)-eigenaar van een suikerraffinaderij, gevestigd in het thans nog aanwezige pakhuis tegenover ons huis. Het huis werd gebouwd op een voormalige theetuin die toen hoorde bij het Hinkaertshuis, een nog bestaand groot middelen-eeuws huis in de oude binnenstad. Deze tuin was gelegen tussen het provinciaal Tuchthuis of Spinhuis, een Zoutkeet aan de Noorderhaven en de Noorderwerf van de West-Indische Compagnie. Door latere eigenaren, de patriottische rechter Mr. Johan Herman Geertsema en zijn echtgenote Roelina Johanna Emmerij, werd in 1787 het achterste deel van het huis vervangen door een veel groter dwarshuis, zodat er een T-vormig huis ontstond, bestaande uit een voorhuis en een achterhuis, slechts verbonden door een doorlopende gang. Gedurende de nu volgende decennia hebben weinig veranderingen aan het huis plaatsgevonden, totdat in 1847 het huis werd betrok-

ken door de Engelse graanhandelaar Frederic Hilliar die in twee kamers - inmiddels weer verdwenen - stucplafonds liet aanbrengen. In de beide tuinkamers werden de vensters vervangen door openslaande deuren.

Op 3 mei 1876 stelde de bouwmeester van de stad Groningen de raad voor de heer H.K. Onnes "te vergunnen om den voorgevel van perceel lett. L No 4 in de Spinhuisstraat te bepleisteren en daartoe een steiger te plaatsen op 1.50 buiten den gevel tot den 15^e Julij eerstk." Wat was er aan de hand? Het gezin van Harm Kamerlingh Onnes was, na een verblijf van enige jaren in Brussel, in de zomer van 1860 in Groningen teruggekeerd. Kamerlingh Onnes bezat een tweetal steen- en dakpannenfabrieken bij het Aduarderdiep onder Feerwerd. Het gezin had onderdak gevonden in het bovenhuis van grootmoeder Kamerlingh aan de nabijgelegen Noorderhaven, maar voor de huisvesting van het groeiende gezin (vijf zonen en een dochter) was een ruimer huis wenselijk. Toen er aan de overzijde van de haven, in de Spinhuisstraat, nu Zoutstraat, een geschikt huis te koop werd aangeboden, ging Kamerlingh Onnes tot aankoop over. In 1867 verhuisde het gezin. Het huis dat hij kocht had toen zeven kamers, waarvan vier met bedsteden. Verder een grote keuken, twee kelders, een meidenkamertje en een grote droog- en bergzolder. Naast het huis, aan de noordzijde, bevond zich een koetshuis en rondom het huis was een tuin van 800 m² waarin een "koepel en druivenkast". De latere natuurkundige Heike Kamerlingh Onnes, hoogleraar te Leiden en nobelprijswinnaar, vertelt in een interview met mevrouw Van Itallie-Van Embden uit 1922:

"Toen ik zestien jaar was en in den zomer om vijf uur opstond om te werken, vond ik moeder iederen dag al in den tuin bezig. Bij ons in huis werd alles nog zelf gedaan; de wasch, turven verzamelen, de heele groentenbereiding voor winter en zomer.(...) Veel omgang met anderen hadden mijn ouders niet. De handelsmensen hielden van andere genoegens: lekker eten, goed drinken, de handelszaken bespreken. In geleerde kringen hadden mijn ouders weinig vrienden. En zoo bleven we samen thuis, lazen veel, hielden kunstbeschouwingen, ontwikkelden ons, ik zou haast zeggen, bewust. In de natuur groote wandelingen maken was een genot. Sport bestond zoo niet; die is nu dikwijls voor jongelui een doel op zich zelf. Bij mijn ouders werd dat alles te zamen ondergeschikt gemaakt aan een centraal doelpunt: "m e n s c h w o r d e n".

In 1876 is er kennelijk behoefte aan enige modernisering. De achttiende-eeuwse klokgevel wordt naar neo-klassicistische mode gewijzigd in een bepleisterde lijstgevel. Ook de tuinmuur tussen straat en tuin wordt voorzien van bepleistering.

Latere lotgevallen

Bij verkoop van het huis in 1880 wordt het koetshuis afzonderlijk verkocht om later verbouwd te worden tot woning. Het huis werd achtereenvolgens bewoond door een hervormd predikant, door de pedel van de universiteit en door een confiseur. In 1903 kocht de gemeente Groningen het huis. In de tuin van het huis werd op een grondplan van 200 m² een pakhuis van vier verdiepingen gebouwd met een zolder, een gangshal, een trappenhuis en een kluisruimte. Van 1904 tot 1947 diende dit pakhuis als Bank van Leening. Het huis werd woning van de directeur. De koepel en de druivenkas hebben de ingreep helaas niet overleefd. Tijdens de jaren 1947-1967 werden huis en pakhuis verhuurd aan een clichébedrijf. Drie kamers in het huis die door het bedrijf niet worden gebruikt, werden onderverhuurd aan studenten. Voor het huis is het een periode geweest van lelijke ingrepen, ernstige beschadigingen en verwaarlozing van het onderhoud. Gelukkig bleef de hoofdstructuur van het huis in tact.

Na vertrek van het clichébedrijf bleven vier studenten achter in het nog bewoonbare gedeelte van het huis. In 1976 verzochten twee van hen - inmiddels afgestudeerd - aan de gemeente Groningen het huis te mogen kopen om het vervolgens te restaureren. Ambtelijke molens maaien erg langzaam: ruim twee jaar later - augustus 1978 - werd de overname van het huis door de huidige bewoners een feit. In 1984 volgde de overname van het bijbehorende pakhuis van de voormalige Bank van Leening.

Restauratie

Van april tot november 1979 vond onder onze leiding de restauratie plaats door het aannemingsbedrijf Jurriëns. In oktober 1979 kwam een positief besluit op het verzoek tot plaatsing van het huis op de lijst van Rijksmonumenten. Tot onze grote voldoening is in 1980 door de rayon-architect van de Rijksdienst Monumentenzorg, de dan grotendeels voltooide restauratie positief beoordeeld met de typering: "De restauratie is uitgevoerd volgens de beste principes van de Rijksdienst."

De restauratie van 1979 had alleen betrekking op het toen niet bewoonbare achterhuis en op de keuken uit 1904. Het voorhuis verkeerde in redelijke staat en kon wachten.

Na de restauratie volgde het herstel van de tuinen en - na 1984 - het uitvoeren van het achterstallige onderhoud aan het pakhuis. Deze werkzaamheden hebben we grotendeels zelf uitgevoerd evenals de werkzaamheden die hierna nog aan de orde komen. In 1993 is de toegangsweg naar het pakhuis verlegd

van de Zoutstraat naar de Noorderhaven. De al sedert 1904 met het huis verbonden gangshal van het pakhuis en de daarboven gelegen voormalige kluisruimte zijn toen van het pakhuis afgescheiden en bij het huis gevoegd. De kluisruimte is omgebouwd tot een bibliotheekkamer van 30 m². In 1994 heeft het huis opnieuw een koetshuis gekregen: een voormalige smidsgelegen ten zuidwesten van het huis kon worden aangekocht en met het huis verbonden. Dit gebouw is na grondige renovatie gaan dienen als onderkomen voor onze "koets"-zonder-paard. Het dient bovendien diverse malen per jaar als ruimte voor een huisconcert of een andere culturele bijeenkomst in besloten kring.

Het gevolg van deze activiteiten was dat de noodzakelijke opknapbeurt van het voorhuis steeds was uitgesteld. Pas een jaar of vijf geleden zijn we hiermee begonnen. Kamer voor kamer is het noodzakelijke werk aan deuren, vloeren, wanden en plafonds ter hand genomen.

Het interieur

In de jaren na de restauratie is er veel tijd en aandacht besteed aan inrichting en meubilering van het huis. Van de twee hoofdvertrekken, de zaal en de eetkamer, heeft de zaal een 19de eeuwse sfeer gekregen en de eetkamer, met z'n Louis Seize-betimmering en schouw, een meer 18de eeuwse sfeer. De schouw van de zaal is een zeer fraai exemplaar van grijs marmer, in Louis Quinze-stijl, met een schoorsteenstuk uit 1834 door de Groninger schilder Derk Jacobs Postma. De lange gang van het huis - 23 meter - laat heel goed de overgang zien van de lagere plafondhoogte uit de eerste helft van de achttiende eeuw naar de hogere, die in de tweede helft van de 18de eeuw en ook in de 19de eeuw gebruikelijk was. Halverwege de gang bevindt zich een wit- en grijsmarmeren rococo fonteinje met - heel bijzonder - een zilveren kraan.

De tuinkamer van het voorhuis heeft vrij zeldzaam stucwerk, vermoedelijk uit het begin van de negentiende eeuw. Het bijzondere is dat het langs en niet onder de balken is aangebracht,

zodat de zolderhoogte intact kon blijven. De schouw heeft hier een empire vorm die correspondeert met de daar tegenover gelegen ingang van de buffetkast.

In de voorkamer aan de straat bevindt zich een fraaie 18de eeuwse hang-schouw met een schoorsteenstuk uit 1838 door de Friese schilder Otto de Boer. Verder is er een antieke bedsteewand tegenover de wand met empire schuiframen. De deuren naar de gang zijn evenals de voordeur, alle uit de 18de eeuw en uitgevoerd met de gekwartileerde panelen van de Louis Quatorze-periode.

Het huis telt negen kamers: een grote salon of zaal, een kleine salon of tuinkamer, een eetkamer, twee studeerkamers, een bibliotheekkamer, drie slaap- of logeerkamers, waarvan twee met bedstee. Verder een keuken, twee gangen, twee kelders en de nodige sanitaire ruimten en nog een kleedkamer, een meidenkamerje en een archiefkamer.

Het bewonen van een historisch huis als het onze vergt een daarop ingestelde manier van leven. We genieten dagelijks van de stille harmonie van huis en tuinen, een oase van rust in de drukte van de binnenstad. Tegelijk vragen het bewonen van een antiek huis en het beheren van de tuinen en de overige gebouwen een bijna dagelijkse inzet. We krijgen er echter iets unieks voor terug, wat we niet graag zouden missen.

Sfeerverslag Ledenexcursie in de Stad Groningen 30 juni 2007

Esther van Duijnhoven, penningmeester Bewoond Bewaard

Op zaterdag 30 juni 2007 waren leden van Vereniging Bewoond Bewaard te gast bij leden in de Stad Groningen. Hieronder vindt u een verslag van een zeer geslaagde ledenexcursie.

Een hartelijke ontvangst met een kopje koffie of thee valt ons ten deel in het koetshuis van het huis *Zelfs vindt de mus* aan de Noorderhaven in Groningen. Iedereen is op tijd. En iedereen heeft goede zin, wanneer wij om 12.45 uur de korte wandeling naar het Hoge der Aa aanvangen. Onderweg vertellen onze gastgevers over de geschiedenis van de 17de –eeuwse Groninger stadsuitbreiding.

De Noorderhaven was de eerste zeehaven van Groningen. Terwijl ze nu vol ligt met oude binnenvaartschepen, zoals tjalken, voeren er in vroeger eeuwen zeeschepen in en uit. Havenbedrijvigheid dus. Zo lag in de nabije omgeving van het koetshuis bij de haven de scheepswerf van de West Indische Compagnie. Voorts was er een zoutziederij, waar zout uit Zuid-Europa werd gezuiverd. Ook bevond zich in de naaste omgeving een suikerraffinaderij. Hier raffineerde men de suikerstroop van Zuid-Amerikaanse suikerrietplanta-

ges. U begrijpt dat dit alles plaatsvond in een tijd, waarin de suikerbiet in Nederland een nog onbekend landbouwgewas was.

Aan de overkant van de haven begint de middeleeuwse binnenstad. Daar ligt ook aan het Hoge der Aa het Huis Eem. Het Hoge der Aa stond nog niet zo heel lang geleden bekend als een vervallen buurt. Wij zien daar niets meer van. De meeste panden zijn gerenoveerd. In de zon toont het zich er prachtig, gelegen aan het water van de Aa. Van vroeger uit is het een handelskade, met graanpakhuizen, bierbrouwerijen en een visbank. Lange tijd was eb en vloed hier merkbaar.

Het *Huis Eem*, dat wij als eerste bezoeken, kent een lange en interessante, maar ook complexe bouwgeschiedenis. Hoe oud dit prachtige pand moet zijn is slechts bij benadering vastgesteld. De voorgevel stamt uit de 18e eeuw. De indeling en balklagen, de kapconstructie en de zware muren van de zij- en achtergevels dateren het casco echter 15de-eeuws. Wij zien de oorsprong van het huis terug in de transparantie van de sporen van de verandering. In de muren van de pakzolders en het woongedeelte, op zolder én buiten in de gevels. We zien dichtgezette vensters, oude vensterbogen, werkloze balkgaten en bouwnaden. Samen vertellen zij de bouwgeschiedenis door de eeuwen heen. Bouwgeschiedenis in het algemeen en dat van gebouwen in de stad Groningen in het bijzonder, heeft de niet aflatende interesse van de bewoners van dit prachtige pand. Regelmatig wordt het Huis Eem gebruikt voor lezingen en concerten.

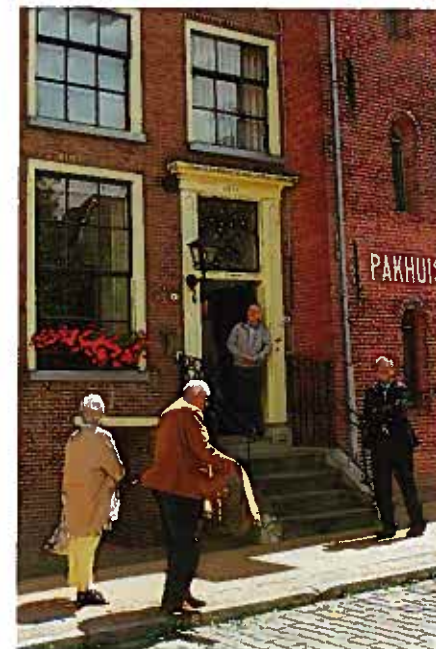
Zoals vele sjouwers en werklui in het verleden, naderen ook wij via een smalle straat vanaf de kade het *Hickaertshuis* aan de achterkant. We lopen om en bellen netjes bij de voordeur aan. Ook het Hinkaertshuis aan de Oude Kijk in 't Jatstraat is in oorsprong middeleeuws. Van de kelder tot de kapconstructie zien we hier een huis met een compleet middeleeuws casco. In de muziekzaal genieten we van het volume en het binnenvallende licht door de grote, hoge glas in loodramen en leven we ons in in de concerten die hier regelmatig worden gegeven. We bekijken het huis van top tot teen. We zijn te gast in de sfeervolle keuken, waar veel historische elementen bewaard zijn gebleven en we kijken in de kelder en op zolder. Bij het plegen van bouwhistorisch onderzoek zijn juist deze ruimtes, die vaak het minst verbouwd zijn interessant. De kapconstructie is ook bij dit huis bijzonder. Opvallend zijn de houten klossen in plaats van een muurplaat, waarop de houten kapconstructie op de muur rust. Ze dienen om optrekkend vocht vanuit de muur te weren, om zo de duurzaamheid van de kapconstructie te verlengen. In één van de kamers zien we de bijzondere decoratie van de betengeling.

We wandelen terug naar ons vertrekpunt. Via de tuindeur aan de Zoutstraat betreden we het stille domein van het huis *Zelfs vindt de mus*, het 18de-eeuwse huis dat ooit bij de eerder genoemde suikerraffinaderij hoorde. In deze perfect onderhouden stadsoase is van het rumoer van de stad niets te merken. Niet alleen de tuin wordt met zorg onderhouden, ook binnen ademt het huis stijl en goede smaak. Warmte, geborgenheid én geschiedenis stralen ons tegemoet. Hervonden woongeschiedenis, want ook dit pand kende een episode van zakelijk gebruik in het verleden. Het is duidelijk: ook hier wonen bevroegen mensen. We besluiten de dag om 17.00 uur met een hapje en een drankje in de tuin.

Wat mogen wij, deelnemers aan deze voorjaarsexcursie, ons getukking prijzen met de gastgevers van vandaag. Evenals bij eerdere excursies, treft mij de geweldige gastvrijheid die ons ten deel valt. Het enthousiasme en de bevrogenheid van onze gastgevers, het mooie weer en de gerichte interesse van de deelnemers samen, heeft een geweldige energiestoot gegeven aan deze dag. Als bestuur zijn wij veel dank verschuldigd aan allen: organisatoren van deze dag, gastgevers én deelnemers! Graag tot een volgende keer.

Interessante links:
www.groningen.nl
www.stichtingmenm.nl

De ledenexcursie in het najaar zal worden georganiseerd in Zuid-Limburg. Elders in deze nieuwsbrief vindt u meer informatie. U gaat toch ook mee?!

Voor u gelezen en gehoord

ANBI - Algemeen Nut Beogende Instellingen

Wanneer u bestuurslid bent van een algemeen nut beogende instelling (ANBI), is het van belang die instelling bij de belastingdienst als zodanig te laten registreren. Het belang schuilt in de fiscale aftrekbaarheid van giften aan een ANBI. Dat geldt ook voor contributies aan verenigingen en stichtingen, die een algemeen nut beogen. Indien de instelling voor 1 januari 2008 als zodanig is geregistreerd, kan men giften aan die instelling dat jaar en later aftrekken.

De belastingdienst in 's Hertogenbosch, Postbus 70505, 5201 CG is belast met de registratie. Daar kan men het benodigde formulier aanvragen, mits de instelling bij de belastingdienst in de eigen regio een sofinummer heeft verkregen. Als de instelling dat nog niet heeft kan dat daar aangevraagd worden onder opgave van het inschrijffnummer bij de Kamer van Koophandel. De statuten van de instelling dienen aan een aantal criteria te voldoen, die aangegeven worden bij bovengenoemd formulier. Indien de statuten aangepast moeten worden aan genoemde criteria is het zaak niet te lang te wachten met de aanvraag. (EMS)

BRIM-betalingen

Zij die via het BRIM subsidie tegemoet kunnen zien, mogen maandelijks hun declaraties indienen bij het NRF. Men hoeft dus niet zoals bij de BROM tot het einde van het jaar te wachten. Zodra de gebudgetteerde en goedgekeurde werkzaamheden volgens het PIP zijn uitgevoerd en gefactureerd kan dus om uitbetaling van de subsidie aan het NRF verzocht worden. Pas aan het einde van het jaar hoeven de facturen en betalingsbewijzen ingestuurd te worden. (EMS)

Nieuwe regeling wegwerken restauratieachterstand

In het bulletin van de RACM (Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten) nr.3, Jg. 2 van mei 2007, blz. 16 t/m 19 en 21 is de nieuwe subsidieregeling voor het wegwerken van restauratieachterstanden te vinden. Hier volgt een korte samenvatting.

Voor 2007/2008 is € 88 miljoen afgezonderd van de € 140 miljoen, die voor monumenten zijn bestemd. € 27 miljoen gaat naar de financiering van het BRIM - de instandhoudingssubsidie.

Als een aanvrager de kosten fiscaal kan aftrekken is het subsidie voor de nieuwe subsidieregeling percentage 60% anders 70 %.

Welke categorieën rijksmonumenten komen in aanmerking voor deze subsidie?

- 1° molenrestauraties met subsidiabele kosten tussen € 100.000,- en 250.000,-.
Het totale subsidieplafond daarvoor is € 5 miljoen.
- 2° molenrestauraties met subsidiabele kosten tussen € 250.000,- en 500.000,-. Subsidieplafond eveneens € 5 miljoen.
- 3° restauraties van boerderijen met agrarische functie met subsidiabele kosten tussen € 100.000,- en 500.000,-. Subsidieplafond ook € 5 miljoen.
Het is de moeite waard om na te gaan wat de criteria zijn van de agrarische functie!
- 4° restauraties van andere monumenten met subsidiabele kosten tussen € 200.000,- en 500.000,-. Totaal subsidieplafond € 15 miljoen.
- 5° restauraties van andere monumenten met subsidiabele kosten tussen € 1 miljoen en 3 miljoen. Plafond ook € 15 miljoen.
Het gat tussen € 500.000,- en € 1 miljoen komt in 2009 aan bod.

De laagste van bovengenoemde bedragen per categorie zijn drempels waar u met de subsidiabele kosten boven moet komen om in aanmerking te komen voor de subsidie. Méér dan het maximumbedrag per categorie kunt u niet aanvragen en hoe lager het aangevraagde bedrag hoe meer kans u heeft om in de prijzen te vallen. Deelrestauraties komen niet in aanmerking voor subsidie. Meerwerk wordt niet gesubsidieerd, het is dus zaak de restauratiekosten zeer zorgvuldig te begroten en in de hand te houden. De restauraties dienen eind 2010 afgerond te zijn. Teneinde de restauraties zo eerlijk mogelijk over het land te spreiden, worden er per provincie maximaal drie aanvragen gehonoreerd bij de hoogste bedragen.

Er is haast bij: aanvragen voor molens en boerderijen dienen voor 1 november 2007 ingediend te worden, die voor de overige categorieën voor 31 december 2007. Op de aanvragen wordt voor 1 juli 2008 beslist. Kijk ook op www.racm.nl onder *Leidraad BRIM subsidiabele instandhoudingskosten en Regeling rijks subsidiering wegwerken restauratieachterstand 2007*.

In *Nieuwsbrief 5* van RACM van september 2007 staat een artikel over de BRIM: *wanneer lening en wanneer subsidie?* Het is aan te vragen bij RACM via info@racm.nl of 033-4217421. (EMS)

Begeleiding bij restauratie

Wie zijn monument heeft gerestaureerd, weet wat daarbij komt kijken. Omdat men meestal maar eens in zijn leven een monument restaureert, gaat veel

van de opgedane ervaring verloren. Nieuwe monumenteigenaren moeten het wiel opnieuw uitvinden. Er heeft zich nu een firma gemeld die zich *Res nova* noemt en die zich als taak heeft gesteld restauraties vakkundig te begeleiden. Onder de vier firmanten zijn er twee kunsthistorici, een jurist en een organisatieadviseur. Twee restauratiearchitecten en twee architectuurhistorici treden als partners op.

Bij het begin van een restauratieproject wordt eerst een cultuur- en bouwhistorische analyse van het pand gemaakt, gevolgd door een gebrekenoverzicht met kostenraming om de gebreken op te heffen. Voor rijksmonumenten wordt dan een fiscaal-financieel overzicht opgesteld. Voor niet rijksmonumenten worden de laagrentende leningsmogelijkheden vanwege de provincies (en enkele steden) uiteengezet. De firma kan daarna het vergunningentrajec en de restauratie begeleiden. Eventueel benodigde ecologische en archeologische onderzoeken kunnen zij ook verzorgen.

Hun website www.res-nova.nl geeft meer details.

Bewoond Bewaard heeft geen ervaring met deze firma en indien men overweegt van hun diensten gebruik te maken, wordt aangeraden referenties te vragen. (EMS)

Laagrentende leningen voor *niet* rijksmonumenten

De provincie Utrecht heeft zich aangesloten bij de acht provincies die reeds laagrentende leningen verlenen voor grootonderhoud en restauraties aan gemeentelijke en provinciale monumenten en beeldbepalende panden in een beschermd dorps- of stadsgezicht. Alleen Zuid Holland, Drenthe en Flevoland doen nog niet mee.

Het minimum te lenen bedrag is € 10.000,- en het maximum € 50.000,- of 100.000,-, afhankelijk van de provincie. Het rentepercentage is 4.5% onder de marktrente met een minimum van 1.5%.

Men kan zich aanmelden op www.cultuurfondsvormonumenten.nl of bellen met 030-2582015 wat Utrecht betreft. Marijke Hilkemeyer neemt daar de telefoon op.

Voor aanmelding is een restauratieplan en een gemeentevergunning nodig. Er wordt vier maal per jaar over de aanvragen vergaderd. Op bovenstaande website staan de vergaderdata. Men verzoekt om de aanvragen zes weken voor die data aan te leveren. (EMS)

Programma Groenmonumenten herzien

Op 1 augustus 2007 is het herziene VSB-fonds programma *Groenmonumenten* gestart. Alle informatie, waaronder aanvraagformulieren, is te vinden op www.vsbfonds.nl/groenmonumenten. Aanvragen kunnen voor-

taan het hele jaar worden ingediend. Het betreft restauratie van groenmonumenten op als complex beschermde historische buitenplaatsen. Als proefproject werd het park van Huis te Manpad in Heemstede gesubsidieerd met enige tonnen om de oude linden op de voorhof, die in een diagonaal verband staan, te vervangen. (EMS)

Monumentaal

Monumentaal is een nieuw tijdschrift dat zich richt op liefhebbers en eigenaren van monumenten. Inmiddels ontving *Bewoond Bewaard* het vierde nummer van dit tweemaandelijks blad. Het vergaat de uitgevers van het blad net als onze vereniging: het is niet eenvoudig de doelgroep in het vizier te krijgen. Monumentenzorg (RACM) geeft terecht niet hun adressenbestand vrij en dus kan er geen direct mail-actie gevoerd worden. Men heeft ons weten te vinden via de website, maar voordat wij een recensie wilden opnemen in deze nieuwsbrief, wilden wij eerst zien wat zij op wat langere termijn te bieden hebben. Dat wij nu aandacht besteden aan deze uitgave is omdat de inhoud interessant is. In het vierde exemplaar wordt een echtpaar dat in een 15de eeuwse monument in Doesburg woont sprekend opgevoerd; altijd aardig, net als een ander echtpaar dat een villa voor hun *brocante* handel kocht en inrichtte. Vooral hun porseleinen lichtschakelaars komen in beeld. De in onze vorige Nieuwsbrief besproken erfgoedmakelaar Jan Willem Andriessen komt hier ook uitgebreid aan het woord. Drie deurenfabrikanten krijgen gelegenheid uiteen te zetten hoe zij binnen- en buitendeuren in vele stijlen voor restauraties kunnen leveren, ook aangepast aan moeilijke situaties, bijvoorbeeld onder schuine daken. Verder vertelt een fornuisleverancier wat voor bijzondere type keukens hij kan leveren naast het bekende AGA merk.

Weer een andere firma isoleert daken en in Kerkdriel wordt een steenfabriek besproken die nog geheel op de eeuwenoude wijze stenen bakt in vrijwel elke kleur en elk formaat. Ten slotte wordt de vakbekwaamheid belicht van een schildersbedrijf dat de kroon op de Westerkerk in Amsterdam schilderde in de veelbesproken felle kleuren van architect Walter Kramer. Een artikel over dendrochronologie laat zien hoe in de praktijk de leeftijd van oude balken in een huis kan worden bepaald. Enige Heemschut-achtige artikelen (niets ten nadele daarvan) over Schotse kastelen en Oranje stadje Buren completeren de inhoud. De opgenomen advertenties zijn relevant voor restaurerenden, opknappers en onderhouders zoals wij allen.

Een abonnement kost € 25 per jaar, info@monumentaal.com of 0575-565455. (EMS)

Algen- en mosbestrijding op pannendaken

Dr. J.W. Niemeijer, lid Bewoond Bewaard

Wie ongeglazuurde dakpannen heeft, heeft wellicht baat bij onderstaande tip die is aangedragen door de heer Niemeijer uit Broek in Waterland. Het gaat om de bestrijding van mos, op – vooral – dakpannen die op een wat minder steil dak liggen.

Een 19de eeuws bijgebouw bij het woonhuis van de heer Niemeijer is gedekt met zogenaamd Oegsteester pannen, een product dat niet heel lang is gefabriceerd, waarschijnlijk omdat er, hoewel zij sierlijk zijn, het nadeel aan kleef broos en poreus te zijn.

Niet alleen breekt de dakpan relatief gauw, ook vormt er zich gemakkelijk algen - en mosgroei op waardoor water wordt vastgehouden en de pan niet uitdroogt. Bij strenge vorst vriezen er dan stukken en schilfers af, buitendien verzamelt bij harde regen het mos zich in de goten met verstoppingen in de regenpijpen met wateroverlast en lekkages als resultaat.

Het regelmatig schoonmaken en afschrappen van de mosgroei werd op den duur te bezwaarlijk en ook putte de vervanging van beschadigde pannen de reservevoorraad te snel uit. Daarom werd advies gevraagd aan allerlei instanties, waaronder Monumentenzorg, maar zonder veel praktisch resultaat. De beste en simpelste oplossing is, naar het zich laat aanzien, om de dakpannen te bespuiten met een anti-algen oplossing. Dit kan met een eenvoudige plastic drukvernevelaar die in elke bouwmarkt te koop is.

Het gebruikte middel is *Servant* (Servant Trading BV, Markkade 50, 4814 HJ Breda, tel. 076-5251480).

Het is niet te verwachten dat het euvel van mosgroei daarmee voor altijd bedwongen is; de behandeling zal van tijd tot tijd herhaald dienen te worden. Echter nu, een jaar na de bespuiting, is van groene aanslag op de pannen nog geen spoor te zien.

Oproep:

Cursus vergulden

Vergulden is een vorm van decoreren die al vele eeuwen wordt toegepast, overal ter wereld. Tegenwoordig wordt het vergulden nog steeds toegepast op schepen voor bijvoorbeeld naamborden, vlaggenmastknoppen, mastwortels en ander scheepssier. En dan nog vooral op rond- en platbodems. Maar ook in monumenten zijn vaak vergulde elementen terug te vinden.

Voor wie woont in een monument kan het aardig zijn zich te bekwamen in de techniek van het vergulden. Om die reden brengt het bestuur van Vereniging Bewoond Bewaard graag de verguld cursus van de VSRP, Vrienden van de Stichting Stamboek van Ronde en Platbodermjachten onder uw aandacht. De VSRP organiseert op zaterdagmiddag 17 november 2007 een verguld cursus van 12.00 tot 16.00 uur. De cursus wordt gegeven door en bij Hennie Witterman, Kloosterdijk 4, 1141 PJ te Monnickendam. De kosten voor de cursus bedragen 37.50 euro.

De bedoeling is dat u zelf een braamvrije schaar meeneemt en een (decoratief) object dat u wilt vergulden. Objecten die buiten gebruikt worden dienen goed voorbereid te zijn, dus goed in de lak of okerkleurige verf. De cursus is erop gericht dat u op een toegankelijke en gebruiksvriendelijke manier leert vergulden.

Tijdens de cursus zijn alle materialen, goudaanlegmiddel, penselen e.d. vrij te gebruiken.

Tevens krijgt u twee blaadjes 23/34 karaat bladgoud en een speciaal doekje om het goud aan te wrijven. Uiteraard krijgt u ook koffie of thee thee aangeboden.

U kunt zich aanmelden via ssrp@planet.nl of per telefoon 0299 653994 / 0641220048 in de namiddag

Uitnodiging: Ledenexcursie zaterdag 1 december 2007 te Zuid-Limburg

Na de hartelijke ontvangst in Utrecht, Amsterdam, Rivierenland en de stad Groningen verkent de najaarsexcursie **Zuid-Limburg**. Het betreft de exclusieve openstelling van huizen van leden voor leden. Het belooft een interessante middag te worden. In het jaar van de molens, staat in deze ledenexcursie het wonen en werken met water centraal.

Om 12.30 uur worden we verwacht in één van de meest aansprekende monumenten van Sittard, het *Pomphuisje*. Onze gastgever is restaurateur van beroep en zal over zijn kennis en ervaring uitgebreid vertellen.

Een korte autorit brengt ons vervolgens naar Geulle. We bezoeken de *Onderste Molen van Hulsen*, een boerenhoeve annex watermolen uit ca. 1850. Het complex is recentelijk, gedeeltelijk gerestaureerd.

In Valkenburg aan de Geul zijn we vervolgens te gast in de molenaarswoning van de *Fransche Molen*, één van de oudste, water aangedreven graanmolens in Nederland. Naar eigen zeggen is de laatst gepleegde renovatie een aanwinst voor de gemeente: "Van bouwval geworden tot een juweeltje, de Fransche Molen is weer in ons midden. Het lijkt wel alsof monumenten, dan wel beeldbepalende panden steeds hetzelfde lot moeten ondergaan; eerst totaal verval, dan pas restauratie en volle glorie." We besluiten de dag rond 18.00 uur.

Aansluitend kan er in Valkenburg gezamenlijk worden gedineerd. De kosten hiervan zijn voor eigen rekening. Graag bij aanmelding uw belangstelling hiervoor kenbaar maken.

Bij voldoende belangstelling bestaat er tevens de bereidheid om op zondagmorgen aanvullend een stadswandeling te organiseren in monumentaal Maastricht. Bij aanmelding graag aangeven.

Om de privacy van uw gastheren/vrouwen te waarborgen, kunt u zich voor deze ledenexcursie uitsluitend aanmelden via de penningmeester: 1info@bewoondbe-waard.nl of 06-48964655. Zij voorziet u graag van alle gewenste nadere informatie.

Het maximum aantal deelnemers bedraagt 15. Deelname geschiedt in volgorde van binnenkomst van uw aanmelding. Aan deze excursie zijn geen kosten verbonden. Uw enige verplichting betreft de begrijpelijke afspraak: aanmelden is komen.

Vragen van leden

Wekelijks ontvangen wij via de internetsite van Bewoond Bewaard juridische, bouwtechnische, historische en fiscale vragen van leden. In deze rubriek wordt een selectie van deze vragen gepubliceerd, die voor alle leden interessant kunnen zijn.

Vraag: Graag wil ik ervaringen horen over pleisterlagen voor muren van oude Zeeuwse moppen of Ijssels, waar scheuren inzitten en waar ook sprake is van zouten(waterhuis).

Antwoord: De vragen over de problematiek van vocht en zout zijn niet in zijn algemeenheid te beantwoorden. Er zijn goede ervaringen met de firma Dryworks (www.dryworks.com). Deze lossen het probleem zeker op. Er zal echter een professioneel prijskaartje aan hangen.

Vraag: Voor energiebesparende maatregelen is in principe een "groenhypotheek" van maximaal 3700 euro te verkrijgen op voorwaarde dat het pand voldoet aan isolatie eisen, die voor een monumentenpand vaak niet haalbaar zijn. Is eventueel een hypotheek van het monumentenfonds te gebruiken.

Antwoord: Er is nog geen regeling voor monumenten wat isolatie betreft. Ook in verband met plannen van het kabinet om via regelingen energiebesparing te stimuleren is actie nodig om voor monumenten duurdere oplossingen te faciliteren. Ook de ecotax is voor onze vereniging een punt om over te lobbyen.

Vraag: De belastingdienst accepteert fiscale aftrek van onderhoud van de tuin rondom ons huis(monument) niet meer.

Antwoord: Onderhoud van de tuin is alleen aftrekbaar als de tuin ook een monument is en als zodanig is beschreven.

Huijs en Hoff aen de Vlegelstraet

Viola van Vossen-van Soest, lid Bewoond Bewaard

Met de ledenexcursie op 9 december 2006 waren wij onder andere te gast in de bijzondere boerderij van mevrouw Viola van Vossen-van Soest te Brakel. Wij troffen er een hartelijk welkom en een rasvertelster. Viola heeft haar woonstee onderworpen aan bouwhistorisch onderzoek, waarvan de resultaten zijn vastgelegd in een boek. Hieronder volgt haar verhaal.

Op 1 juni 1974 verhuisden wij, Johan en Viola van Vossen, vanuit Utrecht naar het stille rivierdorp Brakel in de Bommelerwaard. Een wens was al een tijd om in een oude boerderij te wonen met wat grond er omheen, in een groene rustige omgeving, maar toch in de bewoonde wereld.

De eerste verkenning

Toen wij in augustus 1973 voor het eerst met de makelaar Brakel bezochten, liet hij ons vanaf het marktplein, langs de kerk en het Spijker over het oude kerkpad naar de boerderij lopen. Vlak daarvoor, door het dorp rijdend, zag ik een boerderij met "overstek" en riep: "Die is mooi". Ongetwijfeld wreef de makelaar in zijn handjes toen we daarna recht naar dát mooie, maar kolossale pand toeliepen. Ik kon niet nalaten verontrust te roepen: "Het is wel érg groot!". Mijn man daarentegen zei: "Dit is niet alleen een boerderij, dit is historie".

Wat zou hij gelijk krijgen. We kwamen in een uitgewoond huis, er woonden vier gezinnen in en in de stal was een chaos met knutselhokjes voor alle bewoners. De kamers zagen er verzorgd uit maar waren totaal vertimmerd, overal zachtboard tegen de plafonds, muren met lagen behang, tafeltjes met kookstellen, nergens een keuken en op zolder vreemde slaapkamertjes. De middelste kamer beneden met uit-

zicht op het kerkpad was tot een appartement verbouwd en men kwam daar binnen vanaf de stal door een groot gat in de "brandmuur". De onderlinge deuren beneden bleken al een eeuw afgesloten te zijn, doordat alle kamers door de laatste eigenaars verhuurd moesten worden om inkomsten te krijgen. In een grote boerenfamilie werd de erfenis zó verdeeld dat de ene zoon het huis kreeg en de andere nazaten land. De laatste familie moest het doen met een eeuwenoud aftakelend huis, amper grond en weinig verdiensten. Ondanks de verwarrende eerste aanblik "vielen" we voor deze boerderij met boomgaard en "knollenland" en met uitzicht op de kerk en het aloude Spijker. Voordat we in de herfst besloten om de koop aan te gaan, werd er door de huurders nieuwe woonruimte gezocht en ging de boer plannen maken om een huisje te bouwen op een eigen stuk grond naast de oude boerderij. Daar zijn huis nog niet klaar was toen wij naar Brakel kwamen, woonden wij nog een half jaar samen met hem en zijn gezin. Voor ons was dit een mooie manier om de gewoontes van het dorp onder de knie te krijgen en kennis te maken met de dorpingen die op de boerderij kwamen. Op deze manier, ook door ons aan de zeden van het dorp aan te passen, hebben we een prachtig leven in Brakel kunnen opbouwen. Bijzonder is dat burenzorg in ons straatje hoog in het vaandel staat.

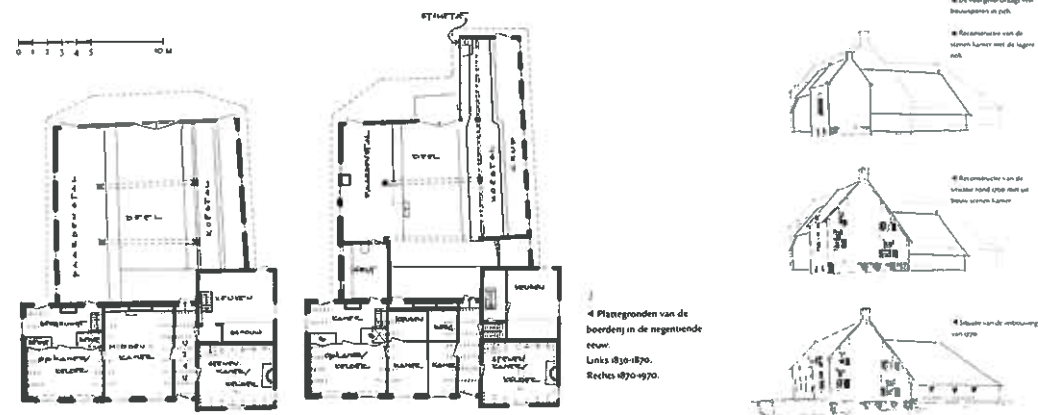
Ligging

De boerderij ligt aan het begin van een vrij lange terpenrij (oude rivierstroomrug) midden in het dorp. Samen met de dijk was dit één van de eerste plaatsen waar bewoning mogelijk was vanaf 1250. Op steenworp afstand liggen de kerk en het Spijker, met een vroegere geschiedenis. Net als het kasteel, wat ooit in de nabijheid stond en waarvan in het Brakelse bos de ruïne te zien is. Bodemvondsten op ons erf vanaf 1250 geven aan dat er ook op deze plek werd gewoond.

De boerderij

Het blijft gissen hoe de eerste bouw van de boerderij is geweest, waarschijnlijk een eenvoudig houten stulpje. Pas in de vijftiende eeuw werd er baksteen gebruikt, getuige een uit die tijd stammende muur in de kelder. Rond 1550 verrees op deze plek een nieuw huis, een zogenaamde "stenenkamer",

meestal aan een boerderij vast gebouwd. Een "stenenkamer" was niet voor iedereen weggelegd, bouwen in steen was zeer kostbaar. Tijdens studie in het Streekarchief Bommelerwaard stuitte ik op de welvarende eigenaren van toen, die vaak een hoog ambt hadden, zoals schout of rentmeester naast hun boerenbedrijf, zoals Jacob Ghijsberts van Braeckell en zijn zoon Jan van Goor. Niet alle eigenaars daarna hadden geluk met hun inkomsten, zeker niet aan het eind van de zeventiende eeuw toen er jarenlang veelvuldig overstromingen waren, waardoor het land nat bleef, er niet geteeld kon worden en het vee door ziektes geveld werd. De armoede was groot. In 1734 kocht Hendrick van Wijck, afkomstig uit het dorp Poederloijen de boerderij. Hij erfde en kocht in de loop der tijd veel land en zijn bedrijf breidde zich enorm uit. Zijn zoon Hendrick liet de boerderij vergroten. In een belastingtabel van 1769 staat vermeld dat er betaald werd voor één "haerdsteede", een jaar later voor drie. Met wat kleine wijzigingen heeft de boerderij nog steeds die laatste vorm, met "overstek" aan de stolkant om grote hooi of graanwagens droog af te kunnen laden, een kenmerkende bouwvorm voor deze streek. Van een "hallenhuis" is dit pand een "T boerderij" geworden. Ook de indeling van het huis binnen is gebruikelijk voor dit type boerderij (zie tekeningen).

De restauratie

De eerste dagen dat we in Brakel woonden waren we lichtelijk euforisch door de stilte en de geur van het dorp ondanks het feit dat nog niets op orde was. Het was een prachtig Pinksterweekend en op de vroege zondagmorgen hoorden we voor het eerst de kerkklokken beieren. We wisten toen nog niet dat een groot deel van de bevolking over het kerkpad voor onze ramen langs ter kerke ging. De stoet voorbijgangers, geheel in het zwart en met hoeden op, keek nieuwsgierig in onze middenkamer, die een vloer op vensterbankhoogte had en waar we net ons ontbijt nuttigden. Later bleek dat de vloer verhoogd was na een watersnood, waarschijnlijk in 1861 en men noemde het de "hoog-waterkamer". Zo waren er in het begin van onze intrek tal van verrassingen, zoals het rietendak wat ernstig begon te lekken. Onze zomervakantie gebruikten we om containers vol te storten met het zachtboard van plafonds, vieze zeilen en kleden, lagen behang en tengel en we bikten muren af. Een rietdekker kwam ons verrassen met de mededeling: " 't mot eraf, het héle rietendak". Dankzij de gunstige regelingen van toen voor een rijksmonument en een positieve reactie van de gemeenteraad woonden we in juli 1975 onder een nieuw strogelen dak, met erin gewerkt de cijfers 1975, het vorige getal was van 1887. De onderhandelingen in de gemeenteraad waren gelukkig goed afgelopen ondanks dat de toenmalige burgemeester liever had gehad dat de boerderij gesloopt werd en dat wij er een bungalow zouden neerzetten. Fijn dat er een paar weldenkende mensen in de raad zaten.

Doordat wij beiden een fulltime baan hadden in Utrecht moesten we goed organiseren wanneer er zaken opgeknapt konden worden in de boerderij. Eens in de paar jaar vond er een grote klus plaats en ondertussen gingen we onvermoeibaar door met kleinere dingen op te knappen en geld verdienen. Na een jaar hadden we gas, overal nieuwe bedrading voor de elektriciteit, verwarming en was de spoelkeuken in een echte keuken veranderd. In de oude keuken tegen de "stenenkamer" aan maakten we een voorlopige badkamer. Deze ruimte was het meest verwaarloosde en donkerste gedeelte van het huis. Na jaren is daar een mooie badkamer gekomen met allerlei overgebleven elementen van de vroegere keuken, zoals de schouw en tegels die achter lagen stuc vandaan gekomen waren. In de "stenenkamer" werd de houten vloer weggehaald. Daaronder bevond zich diep onder het zand een laag plavuizen uit de zeventiende eeuw, vrijwel allemaal "verstikt". Er kwam een nieuwe plavuizen vloer in, die op dezelfde manier werd gelegd als voorheen. De zolder werd geïsoleerd en met deeltjes betimmerd om zo onze slaapkamer en werkzolder beter bewoonbaar te maken. Tot nog toe had mijn man 's winters boven met pet op en jas aan achter zijn bureau gezeten en soms vroor het in de slaapkamer. Zo gingen jaren voorbij. Stukje bij beetje werd zoveel mogelijk naar het oude teruggebracht of iets aan de moderne tijd aangepast, zoals het sanitair.

Toen wij hier kwamen wonen was er alleen maar een "stilletje" op de deel voor de boer en om het huis stonden verschillende "kakhuisjes" voor de huurders, met een ton die regelmatig geleegd moest worden. De hooiberg, die op instorten stond, werd opgeknapt, maar zó dat hij ook als muziektent voor de fanfare gebruikt kon worden. Toch begonnen zich in de negentiger jaren ernstige zaken aan te dienen. In de stal bleken constructies van balken te gaan wijken en er ontstonden scheuren in de muren binnenshuis. Een goede dakconstructie is het belangrijkste in een boerderij. Verder werden raamkozijnen en dorpels erg slecht. Een geluk was dat we van de Gemeente Zaltbommel nog recht hadden op een financiële ondersteuning. In 1999 is er door restauratiearchitect Frank Ruiters in samenspraak met de Gemeente en mij een plan gemaakt, resulterende in een grote restauratie in 2000, met een goede lening bij het Nationaal Restauratie Fonds. Een redding voor deze bijzondere boerderij! Driekwart jaar is er gewerkt door aannemersbedrijf Jurriëns en bedrijven in het dorp en toen stond er een pand wat hopelijk nog een paar honderd jaren meekan. En dat was wat mijn man en ik voor ogen hadden. Een monument als dit hoort in stand gehouden te worden, al is het alleen maar voor de geschiedenis van een dorp. Zelfs de leren vloer op de deel is gebleven en daar staat het gereedschap wat vroeger in een boerenbedrijf thuishoorde. Een vraag is of we de hele restauratie in het begin niet anders hadden moeten aanpakken. Maar soms heeft men geen andere keuze of moet men nog veel leren, ook van fouten die er in het begin gemaakt zijn.

Het woonhuis

Geen zin heeft het om het interieur van honderden jaren precies na te bootsen, maar je kan wel bedenken welke meubelen er ongeveer stonden. Zeker toen ik in het Streekarchief Bommelerwaard enkele inventarissen vond, die gemaakt werden na het overlijden van vroegere eigenaren van de boerderij.

In één daarvan werd per kamer vermeld wat er destijds stond. Het bleek dat het niet veel verschilde met de inrichting van onze antieke meubelen. Alleen waren de kamers vroeger veel voller gemeubileerd. Om een indruk te geven hoe de opkamer met een afmeting van 5,25 bij 3,40 meter eruit zag, geef ik een kleine opsomming van het meubilair in 1844. Er werd in twee bedsteden geslapen en in een extra bed met een nachtkastje ernaast. Verder stond er een grote kast vol met servies, tin en andere zaken en een tafel met 9 stoelen. Twee penanttafeltjes, twee olielampen, een spiegel en schilderijen aan de muur en valletjes voor de ramen vulden het geheel op. De middenkamer met een mooie gemarmerde schoorsteenmantel werd gebruikt als eet en woonkamer, met weer een overdaad aan "spullen", ook in de kasten. De "stenenkamer" werd gebruikt als kantoor en men sliep er in twee bedsteden. Hier deed de leraar-schepen-heemraad-ontvanger zijn zaken. Bovendien lagen hier zijn geldzakken, stond er zijn wijn en

bevonden zich daar de rechterlijke boeken. Het is prachtig om met een kopie van zo'n document door je huis te lopen. Je ontdekt plots een haak tussen de ramen waaraan "hun" zware spiegel met vergulde rand ooit hing. Of wat er op zolder lag, b.v. de zakken graan en kostbare paardentuigen. "Antieke" graankorrels vind ik nog steeds tussen de kieren van het houten luik, waardoor de graanzakken naar boven gebracht werden. Overigens was er in bijna elke kamer een luik naar boven om te kunnen vluchten bij een watersnood. De ramen boven kan men er geheel uithalen, zodat je makkelijker naar buiten kunt in geval van nood. Vroeger hing er een boot op de deel die gebruikt werd bij calamiteiten. Zo zijn er tal van details in het huis die herinneren aan vroegere bewoners. In de bedstee vond ik onder het matras gitten kralen en benen dobbelstenen, een polderstok kwam te voorschijn op de deel, een fraai reukflesje kwam achter een balk vandaan, tegeltjes met muzikanten bevonden zich achter een pleisterlaag en alle blinden voor de ramen beneden von-

den we op zolder, waar ze gebruikt waren als wanden voor slaapkamers. Maar ook alle bodemvondsten die ik vind om het huis tijdens het werken in de tuin, zijn stukken van servies en kookpotten door de eeuwen heen.

Het onderzoek

Tijdens de laatste restauratie en het bezoek van enkele bouwhistorici bleek al gauw dat de boerderij ouder was dan we hadden vermoed en de enige boerderij in Brakel was die overstromingen en branden had getrotseerd. Aan de hand van onderzoek van het metselwerk in de dubbele kelder onder de "stenenkamer" kwam al gauw een globale datering. Ook bleek dat de boerderij vanaf het vroege begin regelmatig was verbouwd. Toen de restauratie in 2001 klaar was, kreeg ik bezoek van een wethouder en leden van de

Monumentenafdeling van Zaltbommel. Na met bewondering het pand bezichtigd te hebben, stelde de wethouder voor dat architect Frank Ruiters en ik misschien een artikel over de boerderij konden schrijven. Wij stemden meteen toe. Toen brak er voor mij een heel nieuwe tijd aan, namelijk een periode van onderzoek naar de geschiedenis van het huis. In korte tijd vond ik

zoveel gegevens in het archief van Zaltbommel, dat we de Gemeente om tijd hebben gevraagd met de mededeling dat we het liefst een boek wilden uitgeven. Anderhalf jaar ben ik dag in, dag uit bezig geweest om al wat er maar was geschreven over Huijs en Hoff aan de Vlegelstraat in de oude archieven op te sporen. Dit resulteerde in een grote hoeveelheid aantekeningen en kopieën vanaf 1550 tot heden. Met veel gepuzzel kon ik alle eigenaren en veel huurders opsporen, met hun soms bizarre leefomstandigheden. Door dit onderzoek is voor mij de boerderij, de straat en het dorp nog dierbaarder geworden. Ik ken bij wijze van spreken de vroegere bewoners en de burens van eeuwenlang.

Op Open Monumentendag 2003 in het "Jaar van de Boerderij" werd ons boek, waarvan Frank Ruiter het bouwkundige gedeelte schreef, op de deel van de boerderij overhandigd aan de toenmalige Burgemeester van Zaltbommel. Vlak daarvoor kreeg de boerderij een eervolle vermelding in de verkiezing van de mooiste boerderij van Gelderland. Het werk is dus niet voor niets geweest, zowel de restauratie, als het boek. Ik raad dan ook elke bewoner van een monument aan, te gaan zoeken naar de oorsprong van het pand. Het kost enorm veel tijd en inspanning, maar het loont de moeite!

Het boek Huijs en Hoff aan de Vlegelstraat, De geschiedenis van een boerderij te Brakel (ISBN 90-800326-6-2) door Viola van Vossen-van Soest en Frank Ruiter, 2003 is te bevragen bij:
Mw. Viola van Vossen-van Soest
Flegelstraat 1
5306 AW BRAKEL
Tel. 0418 – 671 873
E-mail: violavanvossen@hetnet.nl

Nadere informatie over Bouwhistorisch Onderzoek is te bevragen bij:
Stichting Bouwhistorisch Boerderij Onderzoek (SHBO): 026-3576222
Stichting Bouwhistorie Nederland: 015-2120051
Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM): 030-6983456

Gouden regels voor behoud, sloop en nieuwbouw in historische steden en dorpen

Henk Mauser, lid Bewoond Bewaard

Onlangs verscheen het boekje De ideale stad door W. de Wagt van de historische vereniging Haerlem en de stichting uitgeverij Noord Holland. De uitgave is geschreven voor monumenten- en welstandscommissies, architecten, projectontwikkelaars, gemeenteambtenaren, politici en leden van historische verenigingen, die zich willen inzetten voor hun woonomgeving. Maar ook voor leden van Bewoond Bewaard kan het interessant zijn. Het boekje geeft een aantal niet vrijblijvende toetsingscriteria waar het gaat om behoud, sloop, of vernieuwing. Hieronder vindt u een aantal regels en tips voor behoud, sloop en nieuwbouw in historische steden en dorpen.

Tien gouden regels voor behoud, sloop en nieuwbouw

1. Streef naar veelzijdigheid en harmonie bij inrichting van dorp en stad wat betreft wonen, werken, scholing, winkelen, ontspannen t.b.v. alle lagen van de bevolking.
2. Houd de menselijke maat in het oog voor een humane stad, die daardoor tolerantie en veiligheid bevordert.
3. Stimuleer de overheid tot bevordering van het openbare leven voor alle lagen van de bevolking door culturele en sportieve activiteiten en door behoud van sfeer met goede inrichting en vormgeving van de publieke ruimte.
4. Stimuleer actief burgerschap waar de overheid evenals bouwers, winkeliers, industrie, horeca naar luistert zodat een breed draagvlak voor goede plannen ontstaat.
5. Bewaak de identiteit van dorp en stad zodat die zich onderscheidt van andere, wat schaal, samenhang, structuur en cultuur aangaat, zodat desoriëntatie door eenvormigheid wordt voorkomen.
6. Behoud en zorg voor wat waardevol is. Goed rentmeesterschap betekent duurzaam bouwen, tijdig onderhoud en zorgvuldig beheer.
7. Stads en dorps uit- en inbreidingen dienen in harmonie met en respect voor de bestaande bebouwing en structuur ontworpen en gebouwd te worden.
8. Zorg bij nieuwbouw dat de afleesbaarheid van de geschiedenis niet teloor gaat; denk daarbij aan groen, verkaveling, waterlopen.

9. Stads- en dorpsverfraaiing is geen luxe maar bevordert zorgvuldige omgang met de woonomgeving, voorkomt onachtzaamheid en verloeder-
ing.
10. Zorg voor een goede scheiding van gemotoriseerd verkeer en wonen
zodat de overlast wat geluid, rijgevaar, zicht op bliklinten en stank zo veel
mogelijk beperkt wordt.

Waar moet op gelet worden door de actieve burger waar het bouwen aan of
naast bestaande bebouwing betreft?

- Past het bouwvolume qua maat en schaal? Kijk naar nok- en goothoogtes,
naar het soort en kleur dakbedekking, naar de dakhelling, naar de muuraf-
werking, naar het gebruik van beton in de buitenlucht (wordt altijd lelijk), naar
de maat van schoorstenen.
- Wordt een dak niet overwoekerd door dakkapellen en veluxramen en door in
maat en soort verschillende afvoerpijpen of luchtbehandelingsmachines?
- Zijn de gevels rustig van indeling met in de goede verhoudingen getekende
ramen en deuren?
- Passen de raamindelingen, de ruitgroottes, roedendiktes en kozijnformaten
bij de stijl van het gebouw?
- Zijn bakstenen van het goede soort: kleur, textuur en formaat, en gemetseld
in het juiste verband met de juiste voeg qua kleur en afwerking?

Bedenk dat 95% van de architecten nieuwbouwarchitecten zijn die hun stem-
pel op hun creaties willen drukken. In beschermde dorps- en stadsgezichten
gaat het juist om het aanpassen van bestaande of inpassen van nieuwe
gebouwen met respect voor het waardevolle. Architecten, die nog nooit van
Vitruvius en zijn boek over architectuur gehoord hebben en die de gulden
snede een achterhaald begrip vinden zijn ongeschikt voor restauratiewerk.

Dit zijn zo een aantal belangrijke punten. Het boekje is uitputtend.
Het kost € 10,- en is als idee een aardig cadeau voor uw monumenten-
ambtenaar of - wethouder. *De Ideale Stad* heeft ISB-nummer 9078381000 en
is uitgegeven door stichting uitgeverij Noord Holland.

Ook een goed boekje is *Nieuwbouw binnen beschermd stadsgezicht*.
Uitgave door de dienst Stadsontwikkeling te Dordrecht, Spuiboulevard 300,
3311GR Dordrecht

Restauratieschilders in Groningen

René Caderius van Veen, lid Bewoond Bewaard

*Naar aanleiding van een vraag aan Bewoond Bewaard naar schilders in
Groningen die marmer-imitaties kunnen maken, werd de naam genoemd van
Lex van der Zwaag die werkt in het bedrijf van Cor Buist. Hieronder vindt u
een aantal namen van andere schilders die ook prachtig werk leveren.*

Het is zeker zeer terecht dat de naam *Lex van der Zwaag* genoemd werd in
een eerdere nieuwsbrief van *Bewoond Bewaard*. Eén van zijn mooiste cre-
aties - waarmee hij ook een prijs gewonnen heeft - is die van groen marmer.
Het is alsof je met een snorkel onder de waterspiegel kijkt zo diep en zo fasci-
nerend is die imitatie. Ook vele andere van zijn imitaties van verschillende
marmersoorten en van diverse houtsoorten zijn mooi.

Maar, hij is zeker niet de enige in de provincie Groningen die op dit gebied
prachtig werk kan leveren. Vandaar dat ik ook andere namen noem om ook
die kunstenaars recht te doen. En ik ben er zelfs niet zeker van of die lijst wel
compleet is.

In alfabetische volgorde noem ik:

De gebroeders De Boer uit Wildervank
Rutger Hiemstra uit stad Groningen
Helmer Hut te Beerta
Jan Liemburg uit stad Groningen
Lammert Mulder te Zuidhorn
Tineke Slot-Jorritsma uit Noordbroek
Appie Veenstra te Roderwolde
Engelhard Velthuis uit Stadskanaal
De dames Veldman en Veltman te Niezijl,
Joke Wieringa uit stad Groningen

Hout- en marmerimitaties zijn al toegepast in de 17^e eeuw en waren gebruike-
lijk in bijvoorbeeld Amsterdamse grachtenpanden boven ooghoogte. (Je vindt
die zelfs in het paleis op de Dam in Amsterdam). Imitatie was niet alleen vaak
goedkoper dan het echte marmer maar zou ook best eens in constructieve zin
voordelen gehad kunnen hebben. Vooral in de 19^e eeuw begon men het
gebruik van goedkopere houtsoorten te maskeren door er eiken, mahonie of
notenhoutimitaties op te schilderen.

Soms zijn ze minder goed en soms zijn ze beter dan andere. Dat hangt af van welke imitatie zij maken en misschien ook van de smaak van de opdrachtgever. Het komt erop neer dat je eigenlijk het werk van een paar van deze mensen moet bekijken voor je een keuze maakt. Je kunt ook vragen om proefstukjes te mogen zien en in ieder geval moet je goed duidelijk maken wat je wilt. Deze mensen kunnen trouwens vaak veel meer dan alleen hout- en marmerimitaties maken, denk aan de restauratie van schilderijen, het maken van trompe l'oeils en nieuwe wandschilderingen in stijl. En er is in hun ateliers of galeries vaak meer te bewonderen. Iedere provincie heeft ongetwijfeld van dergelijke kunstenaars en het zou wellicht goed zijn om een landelijke lijst te hebben van vakmensen op verschillende gebieden.

Oproep:

leden werven leden

Sinds 1997 behartigt *Bewoond Bewaard* de belangen van haar leden, eigenaren-bewoners van monumenten. Om een sterke vuist te kunnen maken heeft *Bewoond Bewaard* voldoende leden nodig. Sinds de oprichting neemt het aantal leden jaarlijks toe, tot momenteel ruim 400. Een respectabele - en gerespecteerde- achterban, maar onze doelgroep is natuurlijk veel groter! Ledenwerving is daarom van groot belang. Het bestuur doet ook een (bescheiden) beroep op u, als lid. Bij het secretariaat ligt een brochure klaar met meer informatie over het lidmaatschap. Deze kunt u opvragen via 1info@bewoondbewaard.nl.

HOE OUD IS EEN DEUR?

door Lilian Verschoor, Stichting Monument & Materiaal te Groningen

In oudere panden treft men regelmatig deuren aan, die onderling sterk verschillen qua profiel en daarmee van ouderdom. Lang geleden gepleegde interne veranderingen aan een pand krijgen daarmee een gezicht.

In 2005 heeft een onderzoek plaatsgevonden op een aantal kenmerken van zeventig verschillende deuren. De uitkomst gaf meer duidelijkheid in de richtlijnen voor datering. De resultaten van het onderzoek zijn in een artikel in het jaarboek *Hervonden Stad* (10) 2005 beschreven door Lilian Verschoor, coördinator afdeling bouwmaterialen van de Stichting M&M te Groningen.

Kenmerken van een paneeldeur

- 1 deurstijl
- 2 regel
- 3 dorpel
- 4 bossing
- 5 kussen
- 6 paneel
- 7 profiel
- 8 gesloten pengatverbinding

Enkele richtlijnen om een deur te kunnen dateren zijn:

1. de hoeveelheid panelen (a) en indeling van de deur (b)
2. het profiel in de deur (a) maar ook in het kozijn (b)
3. het materiaalgebruik: houtsoort (a), hang- en sluitwerk (b), verbindingen (c).

Met deze gegevens kan niet met zekerheid gezegd worden hoe oud de deur is. Onder andere moet men ook letten op:

- de plaats van een pand (binnen of buiten de bebouwde kom, stad of dorp)
- het bouwjaar van een pand
- de mogelijkheid van hergebruik van een deur.

1a. De hoeveelheid panelen

- 17e eeuw: veel panelen (zes, acht of meer)
- 18e en 19e eeuw: één en twee panelen
- vanaf 1850: één, twee en drie panelen
- vanaf 1900: ook vier, vijf, zes en acht panelen.

1b. De indeling

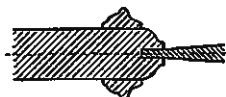
- vóór 1850: brede deurstijlen; dunne binnendeuren
- circa 1905: panelen met bossing worden vervangen door platte panelen; meerdere vlakke panelen of een raam met roede-verdeling boven in de deur (zogenaamde bovenlichtdeur)
- vanaf 1921 (fabrieksmatig gefabriceerde deur, de Bruynzeeldeur): bovenlichtdeur ook zonder roede-verdeling.

2a. Het profiel in deur

- 17e eeuw: stompe profielen of omgaande profielen
- 18e eeuw: lang kwartrond of ovaal kwartrond profiel en rechtopstaand hol profiel
- 19e eeuw: veelvuldig gebruik van diverse profielen
- begin 20e eeuw: korte periode met hoekige profielen.

Kwart ovaal (papegaaijenbekje),
18e eeuw en 1e helft 19e eeuw

Samengesteld profiel, laat 19e eeuw

Olijf met kleine kraal, 2e en 3e
kwart 19e eeuw

Hoekig profiel met kraal, circa 1910

Olijf met schuine kant, laat 19e eeuw

Schuin profiel van een
Bruynzeeldeur, 1921-1960

Olijf met bolletje, laat 19e eeuw

Klein kwart profiel van een
niet-Bruynzeeldeur, 1920-1930

2b. Het profiel in kozijn

- zwaar geprofileerde lijsten met bol en hol profiel rondom paneeldeuren zijn ouder dan strak geprofileerde lijsten
- tweepaneeldeur in een strak recht kozijn is een herplaatste deur.

3a. Het materiaalgebruik houtsoort

- 17e eeuw: eikenhout
- vanaf 18e eeuw: eikenhout of grenen of vurenhout of een combinatie van houtsoorten
- vanaf 1921 (Bruynzeeldeur): een combinatie van vuren regels en berkenhouten panelen.

3b. Het materiaalgebruik hang- en sluitwerk

- tot in de eerste kwart van de 20e eeuw: knieren (bochtscharnieren)
- laat 19e eeuw en begin 20e eeuw: paumelles en knieren
- vanaf 1921 (Bruynzeeldeur): paumelles en bladscharnieren.

3c. Het materiaalgebruik verbindingen

- tot en met eerste kwart 20e eeuw: gesloten pengatverbinding met toognagels
- vanaf eerste kwart 20e eeuw: gesloten pengatverbinding met spieën of met kruisspijkers en zwaluwstaartverbinding met deuvels, zoals bij Bruynzeeldeur

Voorbeelden van typerende kenmerken voor datering van deuren in het depot

1. Binnendeuren: paneeldeuren (a), kastdeuren (b), suitendeuren (c), glasdeuren (d), bovenlichtdeuren (e), opgeklampte deuren (f). Deze deuren komen in alle genoemde categorieën voor. Op de website staat over Bruynzeeldeuren apart een uitgebreid artikel.
2. Buitendeuren.

1a. Paneeldeuren (17e eeuw - 1915)

Eénpaneeldeur

- 18e eeuw: vuren houten éénpaneel-deur, herkomst onbekend, maten 212 x 98 x 3,1 cm, kwart rond profiel met gecontourneerde boog, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren

- 19e eeuw: vuren houten éénpaneel-deur, circa 1850, herkomst onbekend, maten 243,5 x 83 x 2,7 cm, kwart rond profiel, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren

Tweepaneeldeur

- 19e eeuw, tweede en derde kwart: vuren houten tweepaneeldeur, herkomst onbekend, maten 191,5 x 93 x 3,2 cm, profiel ojief met kleine kraal, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels, schamieren vermoedelijk knieren (deur is aan de schamierkant smaller gemaakt)

- 19e eeuw: vuren houten tweepaneel-deur 1895, afkomstig uit de Haddingestraat in Groningen, maten 223 x 81,5 x 3,8 cm, kwart rond samengesteld profiel, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren

Driepaneeldeur

- 19e eeuw: vuren houten driepaneel-deur 1880, afkomstig uit de Westerkade in Groningen, maten 239 x 85,5 x 3,8 cm, profiel ojief met schuine kant, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knie

- 20e eeuw: grenen houten driepaneel-deur 1910-1915, afkomstig uit Leeuwarden, maten 224 x 89 x 3,7 cm, strak profiel met kraal, vlak paneel, gesloten pengatverbinding met kruisspijkers en kniere

- 20e eeuw: vierpaneeldeur (Bruynzeel) vanaf 1921 met vuren houten regels en berkenhouten panelen, afkomstig uit een gesloopte pand aan de Hoofdweg in Siddeburen, maten 211 x 82 x 3,5 cm, strak profiel, vlakke panelen, zwaluwstaartverbinding met deuvels en blad-scharnieren.

Vierpaneeldeur

- 19e eeuw: vuren houten vierpaneeldeur circa 1895, herkomst onbekend, maten 240 x 89 x 3,5 cm, samengesteld profiel kwart hol met schuine kant en opgelegd halfrond profiel, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding zonder toognagels en paumellesscharnieren

- 20e eeuw: vuren houten vierpaneeldeur circa 1910, afkomstig uit Delfzijl, maten 238 x 92 x 4 cm, strak recht profiel, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren.

- 20e eeuw: vierpaneeldeur (Bruynzeel) vanaf 1921 met vuren houten regels en berkenhouten panelen, afkomstig uit een gesloopte pand aan de Hoofdweg in Siddeburen, maten 211 x 82 x 3,5 cm, strak profiel, vlakke panelen, zwaluwstaartverbinding met deuvels en blad-scharnieren

Vijfpaneeldeur

- eind 19e/begin 20e eeuw: vuren houten vijfpaneeldeur, herkomst onbekend, maten 243 x 93 x 4,4 cm, strak profiel met kraal, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding en knieren

- 20e eeuw: vuren houten vijfpaneeldeur 1905-1910, afkomstig uit een gesloopte pand aan de Kerkstraat in Hoogezand, maten 222 x 85 x 3,6 cm, vlak profiel met Jugendstilversieringen (asymmetrische uitsparingen rondom panelen), paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met paumellesscharnieren en zonder toognagels

Zespaneeldeur

- 17e eeuw: eikenhouten zespaneeldeur, afkomstig uit de Oude Boteringestraat in Groningen, maten 191 x 100,5 x 3 cm, omgaande profiel langkwart met kraal, paneel met dubbele bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren

- 19e eeuw: grenenhouten zespaneeldeur met toog 1840, afkomstig uit de Schoolstraat in Groningen, maten 223,5 x 90 x 3 cm, profiel ojief met kleine kraal, twee staande panelen met bossing en vier diamant panelen, gesloten verbinding met toognagels en knieren

- 19e eeuw: vurenhouten zespaneeldeur 1897 - 1901, afkomstig uit de Melkweg in Groningen (Het Kasteel), maten 231 x 102,5 x 3,9, strak profiel onderkant paneel en profiel zij- en bovenkant ojief met kraal, paneel met bossing, gesloten pengatverbinding met toognagels en knieren.

1b. Opgeklampte kastdeuren (16e eeuw-1e kwart 20e eeuw) en kastdeuren met panelen (vanaf 18e eeuw)

Opgeklampte deuren zijn voornamelijk bedstee- stal-, kastdeuren en door-gangsdeuren:

- de datering is dezelfde richtlijnen als bij paneeldeuren
- aan één kant verticale planken, bijeengehouden door twee of meer horizontale planken
- soms beschilderd met een bepaalde afbeelding
- aan de buitenkant behangen (is het behang eraf, dan heeft de deur een ruwe zijde)
- zinken gevouwen plaatjes voor het afdekken van naden.

Paneelkastdeuren zijn meestal smalle deuren maar brede kastdeuren komen ook voor:

- datering is hetzelfde als bij binnendeuren
- panelen aan de binnenkant (nu vaak omgedraaid zodat de panelen aan de buitenkant te zien zijn).

- 18e eeuw: vurenhouten opgeklampte kastdeur met omgezette hoeken, afkomstig uit de Visserstraat (Latteringe Gasthuis) in Groningen, maten 155 x 49 x 2,7 cm, opgelegd half rond profiel en knieren

- achterzijde vurenhouten kastdeur, simpel profiel met ojief, spiegelklampdeur

- 18e eeuw: kastdeur bestaande uit vuren regels en grenen panelen, afkomstig uit de Oosterstraat in Groningen (voormalige textielwinkel De Bron), maten 196 ? 69,5 ? 2,8 cm, profiel kwartrond, twee panelen met brede bossing en spiegel- of schouderboog, gesloten pengatverbinding en knieren

- achterzijde kastdeur, geen brede bossing en kussenpaneel

- 19e eeuw: grenen kastdeur 1888 - 1890, afkomstig uit Bleekerstraat in Groningen, maten 196 ? 64,5 ? 3 cm, profiel ojief met schuine kant, twee panelen met bossing, gesloten ongelijke pengatverbinding en knieren

- achterzijde kastdeur, ruwe zijde, oorspronkelijk jutebehang

- eind 19e/begin 20e eeuw: opgeklampte vuren kastdeur circa 1900, herkomst onbekend, maten 212 ? 73,5 ? 3,6 cm, voorzijde heeft acht kraaldelen en knieren

- achterzijde spiegelklampdeur, profiel met ojief.

Wat is Monument & Materiaal?

De Stichting Monument & Materiaal (M&M) is een unieke stichting die oude bouwmaterialen beschikbaar stelt voor gebruik bij verbouwingen en restauratieprojecten. In het depot van M&M is een permanente voorraad materiaal aanwezig. De Stichting is opgericht in 1983.

De belangrijkste doelstellingen zijn:

- verwerven, tijdelijk opslaan en voor hergebruik beschikbaar stellen van oud, historisch bouw materiaal
- verrichten van bouwhistorisch onderzoek;
- verrichten van archeologisch onderzoek;
- verzorgen van lezingen, publicaties en exposities

Bij M&M zijn er mogelijkheden voor het opdoen van werkervaring en het lopen van stages. Er wordt nauw samengewerkt met de Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken (RO/EZ) van de Gemeente Groningen bij het verrichten van bouwhistorisch en archeologisch onderzoek. De vaste kern bestaat uit ongeveer 35 medewerkers (middels een gesubsidieerde baan en vrijwilligers en inclusief zes bestuursleden).

Wat biedt Monument & Materiaal?

Oude bouwmaterialen

De Stichting Monument & Materiaal heeft een uitgebreide voorraad van oude, historische bouwmaterialen, vergaard in meer dan twintig jaar. De medewerkers hebben hun kennis in de loop der jaren opgedaan en staan de bezoekers van harte met raad en daad terzijde. Verzamelde documentaties laten voorbeelden zien van bouwstijlen met de daarbij passende bouwmaterialen.

De Stichting heeft een idealistische doelstelling. Zij stelt het bouw materiaal tegen een redelijke vergoeding beschikbaar aan particulieren en bedrijven maar alléén wanneer het bouw materiaal qua tijd en stijl overeenkomt met het desbetreffende pand.

De verkoop van oude bouwmaterialen is bestemd voor de drie noordelijke provincies.

Bouwhistorisch onderzoek

De Stichting Monument & Materiaal voert in nauwe samenwerking met de Gemeente Groningen bouwhistorisch onderzoek uit in de stad Groningen. Dit bestaat uit het analyseren van de bouwgeschiedenis van oude panden door het documenteren en interpreteren van belangrijke bouwkundige onderdelen of nog

aanwezige sporen daarvan. De resultaten van dergelijk onderzoek worden onder meer gebruikt bij de beoordeling van verbouw- of restauratieplannen van monumentale panden in de gemeente Groningen.

Bouwhistorisch onderzoek is niet alleen gericht op individuele panden, maar heeft ook ten doel gegevens te leveren voor in het in kaart brengen van de bouwkundige en stedenbouwkundige ontwikkelingen in de stad.

Archeologisch onderzoek

De Stichting Monument & Materiaal beschikt over faciliteiten op het gebied van conservering en restauraties van archeologische vondsten. De Stichting voert in nauwe samenwerking met de Gemeente Groningen ook archeologisch onderzoek uit. Reeds sinds 1993 bezit de Gemeente een opgravingsbevoegdheid. Informatie over hoe de mensen vroeger leefden, ligt onder meer opgeslagen in de bodem: fundamenten van gebouwen, weggegooid huisraad, enzovoort. De bodem is een archief en wat eruit komt zijn de archeologische archiefstukken.

Bij bouwactiviteiten wordt dit bodemarchief vaak definitief vernietigd. Het is dan gewenst om voorafgaand archeologisch onderzoek uit te voeren om aanvulling te krijgen op wat uit eerder geschreven bronnen bekend is.

Voor de uitgebreide weergave van het onderzoek, 'Hoe oud is een deur?' met o.a. de voorbeeldfoto's bij de onderdelen 1c tot en met 1f en 2 wordt verwezen naar de website van de Stichting M&M www.stichtingmenm.nl.

Literatuur

Verschoor, L.A., 'Deuren in het depot van Stichting Monument & Materiaal' in: *Hervonden Stad* 10 (2005), 141-150. Uitgebreide literatuurlijst zie *Hervonden Stad* (10) 2005.

Stichting Monument & Materiaal
Westerbinnensingel 48
9718 BV Groningen

Telefoon: 050-3146246
e-mail: menm@stichtingmenm.nl

Uitnodiging: Aanbod van ons lid de heer Janson voor een aardige excursie op 17 november a.s. in het oude vestingstadje Heusden

Voor onze "oude dag" hebben mijn vrouw en ik vlak bij ons huidige pand een ander Rijksmonument gekocht. Dat pand bestaat uit 2 panden waarvan de oudste dateert van rond 1600. Er moet zeer veel aan gebeuren, maar wij denken dat dit wel zal lukken. Het is misschien interessant voor u als lid dat wij gelegenheid geven om door deze panden te dwalen met wat toelichting van ons uiteraard. Wij willen dat doen op 17 november om 15.00 uur. Zou u mij willen mailen als u komt: *slagerijjanson@planet.nl* Vanzelfsprekend hopen we wanneer de restauratie achter de rug is, dat u allen opnieuw naar Heusden komt teneinde de toestand weer in ogen-schouw te nemen

Daarnaast wil ik voor belangstellenden een rondleiding door de vesting organiseren mits er voldoende belangstelling voor bestaat. De kosten van de rondleiding zijn € 5 per persoon. Deze rondleiding start om 13.00 uur, waarbij u ook onze slagerij bezoekt EN GRATIS WAT BELEGDE BROODJES AANGEBODEN KRIJGT. Al met al is de rondleiding om ongeveer 16.00 uur afgelopen.

Parkeren buiten de vesting wordt geadviseerd. Bij de Wijksepoort bent u snel in de vesting.

C.Janson,
Heusden

Colofon

Uitgave van de Vereniging Bewoond Bewaard
Postadres: Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam
Telefoon secretariaat: 020 6238095 / 06 54705427
Postbankrekening Bewoond Bewaard: 4258170
www.bewoondbewaard.nl

Bestuur en Redactie:

E. Munnig Schmidt, *voorzitter*
U. Weller-Aussems, *secretaris*
E. van Duijnhoven, *penningmeester*
D. de Vilder, *lid*